

**Master Special Educational Needs
Praktijkgericht onderzoek jaar 2
2011-2012**

Eerste hulp bij woordenschatproblematiek

Ieke Kirpestein

Studentennummer : 1016689

Leerroute code : RTPO, jaar 2, groep 2

Datum : mei 2012

Ik verklaar dat dit onderzoeksverslag het resultaat is van mijn inzet en studie en dat het niet op deze of een vergelijkbare manier is aangeboden aan een andere HBO opleiding met de bedoeling daar studiepunten voor te ontvangen

Inhoud

Samenvatting.....	2
Inleiding.....	3
1. Praktijkprobleem	4
2. Onderzoeksvraag.....	6
3. Theoretische Verkenning	8
4. Onderzoeksstrategie	11
5. Planning.....	13
6. Analyse van de data.....	16
7. Conclusie, discussie en aanbevelingen.....	24
8. Evaluatie en reflectie.....	26
Dankwoord	27
Literatuurlijst	28
Bijlagen	29

Samenvatting

De woordenschatontwikkeling is een belangrijk element van de totale ontwikkeling van een kind. Op de Koningin Julianaschool (SBO) zijn veel leerlingen met een grote achterstand in de woordenschat.

Vanuit het praktijkprobleem is de volgende onderzoeksvraag tot stand gekomen:

1. In hoeverre levert de uitslag op de Cito LOVS Woordenschattoets voldoende informatie op voor de ib-er van de KJS voor het geven van handelingsadviezen voor leerlingen in groep 5 met een zwakke woordenschat.
2. Kunnen aanvullende informatie/toetsgegevens, die al deels worden verzameld zoals de Clinical Evaluation of Language Fundamentals - 4^e editie (CELF-4-nl), onderdeel Actieve Woordenschat en de Peabody Passieve Woordenschattoets, van toegevoegde waarde zijn bij een zwakke score op de LOVS Woordenschattoets voor het formuleren van handelingsadviezen.

Het onderzoek bestaat uit het kwantitatief verzamelen van data op woordenschattoetsen bij leerlingen in groep 5 en het analyseren en evalueren van deze data. Daarnaast wordt er informatie bij de ib-er van de KJS, leerkrachten van de KJS en logopedisten in het speciaal onderwijs verzameld door middel van interviews. Het handelingsdeel bestaat uit de activiteiten die ondernomen worden om de kennis van het team van de KJS te vergroten om te komen tot handelingsadviezen.

Uit het onderzoek blijkt dat het voor de leerkrachten niet geheel duidelijk is wat de LOVS Woordenschattoets meet. Daarnaast komt uit het onderzoek naar voren dat er behoefte is aan goed woordenschatonderwijs en handelingsadviezen gericht op woordenschat. De belangrijkste conclusie van het onderzoek is dat uitslag op de Cito Woordenschattoets voldoende informatie oplevert voor de ib-er om handelingsadviezen op te stellen. De informatie van logopedische woordenschattoetsen is van toegevoegde waarde.

Inleiding

Door het volgen van de Master Sen Remedial Teaching wil ik mijn beroep van logopedist inhoudelijk en praktisch verbeteren. De kennis die ik vergaar tijdens deze opleiding en het praktijkgerichte onderzoek wil ik inzetten om mijn vakgebied van de logopedie nog beter aan te laten sluiten bij het onderwijs op de school waar ik werk.

Ik ben naast mijn baan op het Audiologisch Centrum van de NSDSK in Amsterdam voor 2 dagen werkzaam als logopedist op SBO Koningin Julianaschool (KJS).

Het onderzoek dat ik in het tweede jaar van de Master heb uitgevoerd sluit aan bij mijn vakgebied/specialiteit namelijk de spraaktaalontwikkeling van het kind. De woordenschatontwikkeling is een belangrijk element van de totale ontwikkeling van een kind. Binnen het speciaal onderwijs zijn veel leerlingen met een grote achterstand in de woordenschat. Door het uitvoeren van dit onderzoek wil ik een verbetering doorvoeren op het gebied van de Woordenschattoetsen en handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek op de KJS.

Mijn persoonlijke leervragen bij het uitvoeren van het Praktijkgericht Onderzoek zijn:

- Hoe voer ik een praktijkgericht onderzoek uit en hoe maak ik een professioneel onderzoeksverslag. Welke vaardigheden spelen daarbij een rol. (Eindkwalificatie B1, B3, C1 en C2)
- Hoe kan ik een bijdrage leveren aan de kwaliteit van onderwijs op de KJS gericht op woordenschat in de midden-en bovenbouw. (Eindkwalificatie A2, B1, B3, C1 en C3)

1. Praktijkprobleem

Allereerst volgt er een beknopte omschrijving van de school en de functie van logopedist op de KJS. Hierna wordt er dieper ingegaan op het woordenschatonderwijs op school en de manier van toetsen. Ten slotte wordt het praktijkprobleem rondom woordenschat op de KJS beschreven.

De KJS is een speciale basisschool in de stad Culemborg voor leerlingen van 4 t/m 13 jaar, die om welke reden dan ook problemen met leren en/of problemen op sociaal-emotioneel gebied hebben. Kenmerkend voor deze school is dat het speciale zorg biedt die in de "gewone" basisschool niet geboden kan worden. Het onderwijs is binnen bepaalde grenzen afgestemd op de behoeften, mogelijkheden en kernmerken van de leerling. Dit betekent dat het onderwijs aangepast is op pedagogisch, didactisch en op organisatorisch gebied. Dit om de doorgaande ontwikkelingslijn voor kinderen te realiseren die past bij een voor elk kind bij plaatsing vastgesteld ontwikkelingsperspectief. De KJS bestaat uit 10 groepen en heeft ongeveer 130 leerlingen.

De KJS hanteert de landelijk gestelde doelen (tussendoelen beginnende geletterdheid, tussendoelen geletterdheid en de kerndoelen zoals geformuleerd door de SLO). In het kader van het zorgverbredingsbeleid hanteert de school het Cito leerlingvolgsysteem (LOVS) als concreet hulpmiddel voor leerling- en schoolevaluatie. Het systeem bestaat uit een samenhangend geheel van toetsen en een registratiesysteem.

De woordenschatontwikkeling wordt door middel van de LOVS woordenschattoets gevolgd. De LOVS woordenschattoets wordt in het schooljaar 2010/2011 voor het eerst afgenomen bij de groepen 3 t/m 5. Volgende schooljaren zal de toets ook aangeschaft en gebruikt worden in de groepen 6 t/m 8. Aankomend schooljaar (2011/2012) wordt er op verzoek van het MT een beleidsplan ontwikkeld gericht op woordenschatonderwijs in de midden- en bovenbouw omdat daar behoefte aan is. Verschillende leerkrachten uit de bovenbouw hebben aangegeven dat ze signaleren dat bij veel leerlingen de woordenschat zwak is wat op het gehele onderwijs negatieve invloed heeft.

Ik heb het vermoeden dat de LOVS Woordenschat toets te grofmazige informatie geeft in het geval van leerlingen met zwakke mondelinge vaardigheden. De scores op de LOVS woordenschattoets worden ingedeeld in 5 niveaus aan de hand van een landelijke steekproef (referentiegroep). Uit de scores van de Cito en de testgegevens van de logopedist blijkt dat een grote groep leerlingen op de KJS beschikken over zwakke vaardigheden op het gebied van de mondelinge communicatie. De oorzaken hiervan zijn divers: beperkte cognitieve capaciteiten, disharmonisch intelligentieprofiel, primaire of secundaire taalontwikkelingsstoornis, sociaal-emotionele problematiek, tweede taal problematiek, zwak sociaal/economische achtergrond enz. De kans lijkt groot dat deze groep leerlingen op de woordenschattoets in niveau 5 scoren (ver onder het gemiddelde, de 10% laagst scorende kinderen). Verschillende leerkrachten hebben in leerling-besprekingen aangegeven dat ze het moeilijk vinden om goede doelen te formuleren bij leerlingen die beschikken over zwakke mondelinge vaardigheden. Opmerkingen in de trant van "Alles is zo zwak waar moet ik beginnen" of "ik kan wel doelen opstellen maar ik weet niet of het haalbaar en zinvol is voor dit kind met deze zwakke woordenschat" heb ik regelmatig gehoord. Met de grofmazige informatie van de indeling in 5 niveaus

van de LOVS Woordenschattoets lijkt het ook moeilijk om tot adequate handelingsadviezen te komen rondom de woordenschatproblematiek. De intern begeleider (*Ib-er) van de midden-en bovenbouw heeft aangegeven dat er weinig gerichte handelingsadviezen worden opgesteld gericht op de woordenschat. Bij sommige leerlingen met een zwakke woordenschat worden wel handelingsadviezen vermeld (vaak naar aanleiding van een logopedisch verslag of psychologisch onderzoek) in het ontwikkelingsperspectief maar dit geldt niet voor alle taalzwakke kinderen. De ib-er streeft ernaar om dit bij alle leerlingen met een zwakke woordenschat in het ontwikkelingsperspectief te gaan vermelden zodat de leerkracht hier zijn voordeel mee kan doen.

In de literatuur is veel informatie te vinden over het onderwerp woordenschat. Verhoeven, Biemond & Litjens (2007) beschrijven het belang van het beschikken over een uitgebreide woordenschat. Zij geven bijvoorbeeld aan dat de woordenschat een belangrijke pijler is voor de mondelinge communicatie. Daarnaast vinden zij dat een gebrek aan woordkennis de belangrijkste oorzaak is voor achterblijvende schoolprestaties. In het hoofdstuk theoretische verkenning wordt hier dieper op in gegaan.

Het doel van mijn onderzoek is dat er op SBO Koningin Julianaschool goede handelingsadviezen gegeven worden zodat leerlingen optimaal profiteren van de juiste aanpak en hulp die aangeboden wordt op het gebied van de woordenschat.

2. Onderzoeksvraag

Vanuit het praktijkprobleem zijn de volgende onderzoeksvragen tot stand gekomen:

1. In hoeverre levert de uitslag op de Cito LOVS Woordenschattoets voldoende informatie op voor de ib-er van de KJS voor het geven van handelingsadviezen voor leerlingen in groep 5 met een zwakke woordenschat.
2. Kunnen aanvullende informatie/toetsgegevens, die al deels worden verzameld zoals de Clinical Evaluation of Language Fundamentals - 4^e editie(CELF-4-nl), onderdeel Actieve Woordenschat en de Peabody Passieve Woordenschattoets, van toegevoegde waarde zijn bij een zwakke score op de LOVS Woordenschattoets voor het formuleren van handelingsadviezen.

Bij onderzoeksvraag 1. wordt de term "zwakke woordenschat" gebruikt bij leerlingen die in het verleden een D of E scores hebben behaald op een woordenschattoets.

De keuze om het onderzoek op groep 5 te richten heeft de volgende reden: In groep 5 van de KJS wordt in het schooljaar 2010/2011 de LOVS Woordenschattoets geïmplementeerd. In de groepen 6,7 en 8 wordt deze toets pas vanaf het schooljaar 2011/2012 geïmplementeerd. De uitkomsten van dit onderzoek worden meegenomen bij het ontwikkelen van het nieuwe beleidsplan mondelinge taal voor de midden- en bovenbouw op de KJS dat in 2012 ontwikkeld gaat worden. Ik ben als logopedist lid van de werkgroep die het beleidsplan gaat ontwikkelen.

Het zoeken op internet met de term "handelingsadviezen woordenschat" levert informatie op waarbij vermeld wordt dat er handelingsadviezen gegeven moeten worden in het geval van een zwakke woordenschat maar er staat niet beschreven wat goede handelingsadviezen zijn. Het woord "handelingsadvies" bestaat ook niet als het ingevoerd wordt in het digitale Van Dale woordenboek. Iedere onderwijsprofessional is er van op de hoogte dat het een samenvoegsel van Handeling en Advies is. In de digitale Van Dale vindt men de volgende betekenis: Advies: raadgeving, Handeling: manier van doen, verrichting. De volgende betekenis van handelingsadvies wordt gebruikt bij dit onderzoek; Een handelingsadvies is een raadgeving voor het uitvoeren van handelingen en verrichtingen.

Tijdens het onderzoek vindt er een verdere verdieping plaats gericht op de nieuwste inzichten rondom woordenschatonderwijs zodat deze kennis gebruikt kan worden bij het opstellen van het beleidsplan mondelinge taal in de midden- en bovenbouw op de KJS.

Subvragen:

- Wat meet de LOVS Woordenschattoets groep 5, hoe betrouwbaar is deze toets en welke factoren kunnen de score op de toets beïnvloeden.
- Wat zijn goede handelingsadviezen specifiek gericht op woordenschat volgens de theorie.
- Welke informatie heeft een leerkracht nodig om zijn onderwijs af te stemmen.
- Welke informatie heeft een IB-er nodig om handelingsadviezen te geven op het domein woordenschat?

3. Theoretische Verkenning

Ieder kind is uniek met unieke mogelijkheden. Bij de meeste kinderen verloopt de ontwikkeling automatisch goed. Zoals al in het hoofdstuk Praktijkprobleem is beschreven, is de taalontwikkeling van het kind een belangrijk ontwikkelingsgebied wat relaties heeft met alle andere ontwikkelingsgebieden. Door het volgen van de Master Sen wordt dit bevestigd omdat er bij ieder thema het belang van een goede taalontwikkeling wordt benadrukt. Taal is de poort voor leren en taal is een basisvoorwaarde voor verdere ontwikkeling. Er is veel literatuur beschikbaar over dit onderwerp in allerlei contexten.

Verhoeven, Biemond & Litjens (2007) gebruiken informatie van Chomsky (1986) & Snow (1995) om het belang van mondelinge taalvaardigheden te beschrijven. Zij geven aan dat iedereen ervan overtuigd is dat een goede spreek- en luistervaardigheid noodzakelijk is om in de samenleving te kunnen functioneren. Mondelinge communicatie verdient in het onderwijs dan ook expliciete aandacht. Als voorbeelden beschrijven zij dat kinderen moeten leren een presentatie te houden, aan een gesprek deel te nemen en een mening te verwoorden. Zij vinden dat mondelinge taalvaardigheid de basis is van schriftelijke taalvaardigheid of geletterdheid, want lezen en schrijven zijn gebaseerd op mondelinge taalvaardigheid. Daarnaast beschrijven zij dat gesproken en geschreven taal uitgaan van dezelfde woordenschat en nagenoeg dezelfde regels voor woordvorming en zinsbouw.

Het belang van een goede taalontwikkeling wordt in het protocol Dyslexie van Wentink, Verhoeven & Druenen (2008) weergegeven in de signaleringslijst voor kleuters. Met deze checklist kunnen risicokleuters in relatie tot geletterdheid gesignaleerd worden. Het hebben van een vertraagde spraaktaalontwikkeling en het onvoldoende beheersen van het Nederlands zijn 2 van de 5 risicofactoren van de checklist. Ook Vernooij (2006) noemt dat mondelinge taalvaardigheid en woordenschat helpen om woorden en klanken met geschreven taal te verbinden en invloed hebben op het leren lezen. Ahlers (2006) stelt dat mondelinge taal een voorwaarde is voor het leren lezen. Daarnaast geeft zij ook aan dat woordenschat een belangrijke voorwaarde is voor begrijpend lezen.

Mondelinge taal heeft ook invloed op andere belangrijke ontwikkelingsgebieden. In relatie tot de sociaal emotionele ontwikkeling heeft Cohen de Lara (2007) het volgende beschreven: de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen staat in relatie tot ontwikkelingen op andere terreinen waaronder de taalontwikkeling. Het onvoldoende of te laat ontwikkelen staat het sociale functioneren in de weg. Naast de invloed op de sociaal -emotionele ontwikkeling heeft taalontwikkeling invloed op het leren rekenen. Van Vught en Wösten (2004) geven aan dat taal een belangrijke rol speelt in het leren rekenen. Zij beschrijven dat rekentaal eigen termen en uitdrukkingen, eigen regels en symbolen heeft. Rekenen vraagt van kinderen dat ze die taal beheersen. Naast dat taal veel invloed heeft op de rekenontwikkeling is taal ook van belang bij de ontwikkeling van geletterdheid.

Woordenschat is een belangrijk element van de taalontwikkeling. Vanuit diverse bronnen is er veel informatie beschikbaar over het belang van een goede woordenschat. Veelvuldig wordt genoemd dat het beschikken over een ruime woordenschat een belangrijke voorspeller is voor schoolsucces. Huizenga (2005) noemt dat kinderen met een geringe woordenschat minder profiteren van het onderwijs en over de hele linie slechtere schoolprestaties leveren. Verhoeven, Biemond & Litjens (2007) beschrijven ook

het belang van het beschikken over een uitgebreide woordenschat . Zij stellen dat de woordenschat een belangrijke pijler is voor de mondelinge communicatie. Daarnaast vinden zij dat een gebrek aan woordkennis de belangrijkste oorzaak is voor achterblijvende schoolprestaties. Duerings, Van der Linden, Schuurs & Strating (2011) geven aan dat kinderen een grote voorsprong op school hebben als ze een grote woordenschat hebben die ze actief en flexibel in kunnen zetten. Zij beschrijven dat een goed ontwikkelde woordenschat een belangrijke voorwaarde voor succes is in hun schoolloopbaan en voor het latere leven.

Het is duidelijk dat een ruime woordenschat belangrijk is. Als er echter sprake is van een achterstand moet er dus gehandeld worden. De leerling moet hulp en ondersteuning krijgen om de woordenschat zo goed mogelijk te stimuleren voor een zo optimaal mogelijk resultaat. Van den Nulft en Verhallen (2002) beschrijven dat als leerkrachten niet steeds een vinger aan de pols houden op het gebied van de woordenschatontwikkeling, dat de achterstanden bij zwakkere kinderen in de groep geleidelijk steeds groeien. Dit gebeurt als je geen extra maatregelen neemt. Ze verwijzen naar wetenschappelijk onderzoek van Vermeer(1995) waaruit dit naar voren is gekomen. Het signaleren door de leerkracht van achterstanden in de woordenschat is dus belangrijk.

Vanuit de literatuur blijkt dat er verschillende manieren zijn om die achterstanden te signaleren. Huizenga (2005) beschrijft verschillende risicogroepen zijn rondom woordenschatproblematiek, namelijk allochtone leerlingen, dialect sprekende kinderen, kinderen uit een taalarm milieu en kinderen met een vertraagde taalontwikkeling. Hij geeft aan dat een leerkracht moet weten hoe de beginsituatie van de leerling is om zinvol woordenschat onderwijs te kunnen verzorgen. Door middel van observatie kom de leerkracht veel te weten maar het afnemen van toetsen kan toegevoegde informatie opleveren. Cito heeft verschillende toetsen die afgenomen kunnen worden. Voor groep 5 geldt dat er sinds 2009 een nieuwe woordenschattoets is namelijk de LOVS Woordenschattoets groep 5. Op de KJS wordt sinds het schooljaar 2010/2011 deze toets afgenomen in groep 5. In de handleiding van deze toets staat beschreven dat de scores van leerlingen op de woordenschattoets veel zegt over de ontwikkeling van de receptieve woordenschat en over de verschillen die er tussen leerlingen in zowel de breedte als in de diepte van hun woordenschat zijn. De woordenschattoets is onafhankelijk van de op school gehanteerde taal-en/of woordenschatmethode. De woorden in de toets weerspiegelen het mondelinge en schriftelijke taalaanbod in groep 5. Vanuit de literatuur wordt er regelmatig verwezen naar het afnemen van woordenschattoetsen om meer inzicht te krijgen in de woordenschatontwikkeling. De vraag is of deze toets relevante informatie oplevert bij taalzwakke leerlingen in groep 5 op de KJS. Kunnen er op grond van zwakke resultaten op de LOVS Woordenschat goede handelingsadviezen gegeven worden?

Door het bestuderen van de literatuur zijn de nieuwste inzichten rondom woordenschatonderwijs verder verdiept. De nieuwste inzichten worden weergegeven:

1. Naar Van den Nulft en Verhallen (2008) en hun methodiek van woordenschatonderwijs namelijk "de Viertakt" (voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren) wordt vaak verwezen in de literatuur. Verhallen stelt in een interview (2010) dat als de leerkracht expliciet twintig woorden per week inoefent en zorgt voor een goede context dat de woordenschat van kinderen dan op een effectieve manier vergroot wordt.

2. Vernooy (2003) stelt dat er geen bewijs is dat één programma of aanpak bestaat dat/die de kloof tussen leerlingen met een beperkte en rijke woordenschat doet afnemen. Hij baseert zich op onderzoek van Baker, Kame'enui & Simmons. (1998). Hij verwijst naar The National Reading Panel (2000) die stellen dat er meerdere aanpakken voor woordenschat gewenst zijn. Het gaat om zowel directe als meer indirecte aandacht voor woordenschat. Hij geeft aan dat het duidelijk is dat een effectieve woordenschatontwikkeling om een vroegtijdige en brede aanpak vraagt. Vernooy pleit voor een doelgerichte en directe aandacht voor het aanleren van woorden.
3. Vermeer (2007) onderschrijft dit in een artikel over expliciet onderwijzen door aan te geven dat in oud en nieuw effectiviteitsonderzoek wordt gevonden dat vormen van zelfsturend, ontwikkelingsgericht, procesgericht, indirect en impliciet onderwijs voor zwakke leerders doorgaans minder effectief is. Ook hij pleit voor doelgericht, leergericht en expliciet onderwijs voor taalzwakke leerlingen.
4. Duerings, Schuurs, Strating & Van der Linden, (2011) geven een uitgebreid overzicht van creatieve en effectieve manieren om aan woordenschatuitbreiding te werken. Zij beschrijven hoe je op een zinvolle wijze woordenschatroutines kunnen worden ingezet met gebruikmaking van grafische modellen en uiteenlopende werkvormen. Zij geven aan dat een routine een effectieve manier is om de ontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Zij stellen dat uit onderzoek blijkt dat het brein altijd op zoek is naar patronen (Hyerle & Yeager, 2007). Daarnaast beweren zij dat het werken met grafische modellen positieve effecten op de leerprestatie van kinderen heeft. Zij gebruiken hierbij informatie uit onderzoek van Marzano (2009).
5. Duerings, Schuurs, Strating & Van der Linden, (2011) beschrijven dat uit onderzoek blijkt dat leerlingen informatie het beste leren en onthouden als in de hersenen verschillende gebieden worden geprikkeld. Twee belangrijke gebieden zijn de talige kant en de visuele kant (Marzano, Pickering & Pollock, 2008).

Vanuit de literatuur blijkt dat het geven van goede handelingsadviezen, gericht op woordenschat, gedegen moet gebeuren. Er moet gestreefd worden naar leergericht, contextgericht, expliciet en routinematig onderwijs met ondersteuning van grafische modellen. Tijdens het onderzoek wordt de kennis hierover nog verder verbreed door middel van literatuuronderzoek en interviews/gesprekken met leerkrachten, logopedisten en andere onderwijsondersteuners.

4. Onderzoeksstrategie

Als onderzoeksstrategie is er gekozen voor een actieonderzoek omdat:

1. Allereerst is de eerste bevinding dat er in de literatuur nog niet zo veel bekend is over het werken met handelingsadviezen voor kinderen die zwak presteren op het domein woordenschat.
2. Daarnaast blijkt dat handelingsadviezen op de KJS nog een zeer algemeen karakter hebben. Bijvoorbeeld het handelingsadvies luidt: *Stimulatie woordenschat gekoppeld aan thema in de klas*.
3. De laatste reden is dat actieonderzoek volgens De Lange, Schuman & Montesano Montesano (2010) bij uitstek geschikt is voor professionals die de eigen beroepspraktijk willen onderzoeken met het doel deze te verbeteren of vernieuwen. Gedurende het onderzoek wordt een alternatieve handelingswijze ontwikkeld en uitgeprobeerd. Dat is ook het doel van het onderzoek, namelijk een verbetering aanbrengen op de KJS.

De logopedist op de KJS is door haar achtergrond en ervaring de specialist op het gebied van de taalontwikkeling. Een gedeelte van deze kennis en inzichten moeten overgebracht worden naar de leerkrachten en andere onderwijsspecialisten op de KJS met als doel het onderwijs op de school kwalitatief te verbeteren zodat de leerlingen hiervan optimaal kunnen profiteren. Volgens De Lange, Schuman & Montesano Montesano (2010) richt actieonderzoek zich expliciet op het handelen van professionals in problematische praktijksituaties. Het onderzoek bestaat uit een onderzoeksdeel en een handelingsdeel. Het onderzoeksdeel bestaat uit literatuurstudie met betrekking tot het praktijkprobleem, het kwantitatief verzamelen van data op woordenschattoetsen bij leerlingen in groep 5 op de KJS en het analyseren en evalueren van deze data, het verzamelen van informatie bij de ib-er van de KJS, leerkrachten van de KJS en logopedisten in het speciaal onderwijs door middel van interviews met gesloten en open vragen. Het handelingsdeel bestaat uit alle activiteiten die ondernomen worden om op basis van het onderzoek de handelingsadviezen te verbeteren, er iets nieuws aan toe te voegen en te beoordelen of het werkt.

Vanuit mijn discipline als logopedist heb ik inzicht in welke toetsen van toegevoegde waarde zijn om het domein woordenschat te onderzoeken. Om meer inzicht te krijgen in aanvullende toetsgegevens die de LOVS woordenschattoets kunnen ondersteunen wordt de Celf-4-nl Actieve woordenschattest en de Peabody Passieve woordenschattest afgenomen bij de geselecteerde groep leerlingen. Dit is van belang om mijn vooronderstelling dat de LOVS Woordenschattoets te grofmazige informatie oplevert te onderzoeken.

De Celf-4-nl Actieve woordenschattoets en de Peabody Passieve woordenschattest behoren tot het toetspakket van een logopedist. Omdat er maar 2 toetsmomenten zijn voor de LOVS Woordenschattoets namelijk januari en juni is er gekozen voor de maand juni 2011 om een nulmeting te doen. Deze keuze is gemaakt omdat als de maand januari 2012 gebruikt zou worden als datum voor de nulmeting er te weinig tijd is voor verwerking, interpretatie en het afronden van het onderzoek. In het najaar wordt er door middel van interviews met gesloten en open vragen gesprekken gevoerd met de ib-er uit de bovenbouw en leerkrachten in de midden-en bovenbouw van de KJS. Het doel is om

meer inzicht te krijgen in de beredening van de leerkracht; op grond van welke informatie passen ze hun onderwijs aan en welke handelingsadviezen passen ze toe. Hoe gaat de Ib-er om met de resultaten op de LOVS Woordenschattoets. Wat doen ze ermee, hoe wordt het geïnterpreteerd, welke handelingsadviezen worden gegeven. Daarnaast wordt er bij logopedisten die werkzaam zijn in het speciaal onderwijs geïnformeerd naar de handelingsadviezen die zij toepassen bij leerlingen die beschikken over een zwakke woordenschat. Door middel van een interview met open vragen wordt deze informatie vergaard. Tegelijkertijd wordt onderzocht in de literatuur gezocht naar hulpmiddelen die het geven van goede handelingsadviezen ondersteunen en wordt er in januari 2012 een lijst opgesteld met goede handelingsadviezen uit ervaring van leerkrachten, logopedisten, onderwijsspecialisten en vanuit de literatuur. In de maand februari 2012 worden de hulpmiddelen en inzichten toegepast door de logopedist samen met een leerkracht en ib-er bij leerlingen die zwak presteren op het domein woordenschat. Er is een keuze gemaakt om dit bij 2 leerlingen uit te voeren gezien de beperkte beschikbare tijd en de wens om het proces zorgvuldig uit te voeren. Om te evalueren of de nieuwe inzichten en hulpmiddelen een verbetering zijn, wordt het proces en hulplan na 6 weken geëvalueerd door de logopedist met de leerkracht en ib-er.

Februari 2012

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek en het afnemen van de interviews is de onderzoeker tot een ander inzicht gekomen. De primaire behoefte van het team van de KJS is het geven van effectief, legericht en doelgericht woordenschatonderwijs. De rode tekst is vervangen door:

1. Het opstellen van een beleidsplan woordenschatonderwijs op de KJS.
(keuzecontract)
Maart/april/mei '12
2. Voorlichting aan het team tijdens een inhoudelijke overleg (maart 2012) van de KJS gericht op de LOVS Woordenschattoets en handelingsadviezen. Er wordt aandacht besteed aan: Resultaten onderzoek, Wat meet de LOVS Woordenschattoets, Protocol handelingsadviezen woordenschat voor in de groep en Casuïstiek.

Al deze informatie wordt verwerkt in een onderzoeksverslag met een aanbeveling voor de KJS.

5. Planning

datum	actie	betrokkenen
Mei 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Selecteren van de leerlingen in overleg met de ib-er voor afname Celf en Peabody • opstellen van de toestemmingsbrief voor ouders, goedkeuring directeur, verspreiding. • Verzamelen van antwoordbriefjes • Toetsplanning Celf en Peabody maken 	<p>Ieke Ib-er</p> <p>Ieke Directeur M van der Schee Ouders van de leerlingen</p> <p>Ieke</p> <p>Ieke</p> <p>Ieke</p>
Juni 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Afname LOVS woordenschat groep 5 bij de geselecteerde groep leerlingen • Afname Celf actieve woordenschattest en Peabody passieve woordenschattests bij de geselecteerde groep leerlingen 	<p>Leerkracht</p> <p>Ieke</p>
juni 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Data van LOVS Woordenschat, Peabody en Celf vergelijken en verwerken 	<p>Ieke Ib-er</p>
Oktober 2010 -maart 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuurstudie 	<p>Ieke</p>
September 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Interviews voorbereiden voor leerkrachten bovenbouw, ib-er bovenbouw, collega-logopedisten in het speciaal onderwijs 	<p>Ieke</p>
Oktober /December 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Interviews uitvoeren en data verwerken 	<p>Ieke Leerkrachten, ib-er, collega- logopedisten</p>
Januari 2012	<ul style="list-style-type: none"> • Gesprekken voeren over uitkomsten van interviews, 	<p>Ieke Leerkracht van groep 5 Ib-er</p>

datum	actie	betrokkenen
<p>Februari 2012 Tijdens het uitvoeren van het onderzoek en het afnemen van de interviews ben ik tot een ander inzicht gekomen. De primaire behoefte van het team van de KJS is het geven van effectief, leergericht en doelgericht woordenschatonderwijs. De rode blokken in de kolom Actie zijn vervangen door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Het opstellen van een beleidsplan woordenschatonderwijs op de KJS. (keuzecontract) Maart/april/mei '12 4. Voorlichting aan het team tijdens een inhoudelijke overleg van de KJS gericht op de LOVS Woordenschattoets. Er wordt aandacht besteed aan: Resultaten onderzoek, Bewustwording gericht op wat de LOVS Woordenschattoets meet en Protocol handelingsadviezen woordenschat voor in de groep. Casuïstiek. Maart '12 	<p>vergelijking Celf-4-nl, Peabody en LOVS Woordenschat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beschrijven van aanvullende informatie, onderzoeksmethoden, checklisten • Opstellen van een overzicht van mogelijke handelingsadviezen gericht op woordenschat • Hulpmiddelen ontwikkelen voor zwak presterende leerlingen op woordenschat gericht op het geven van handelingsadviezen die leerkrachten en ib-ers kunnen gebruiken. 	<p>Ieke</p> <p>Ieke</p> <p>Ieke</p>
<p>Februari 2012</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Alle inzichten en hulpmiddelen toepassen bij het opstellen van een handelingsplan voor zwak presterende leerlingen op woordenschat in groep 5 • De 2 handelingsplannen uitvoeren. 	<p>Ieke Leerkracht Ib-er</p> <p>Leerkracht</p>
<p>Maart 2012</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Evalueren van het gebruik van de nieuwe inzichten, 	<p>Ieke Leerkracht Ib-er</p>

datum	actie	betrokkenen
	<p>hulpmiddelen en de 2 handelingsplannen.</p> <p>29 maart 2012 1.Voorlichting aan het hele team tijdens een inhoudelijke overleg van de KJS gericht op de LOVS Woordenschattoets. Er wordt aandacht besteed aan: Resultaten onderzoek, bewustwording gericht op wat de LOVS Woordenschattoets meet en protocol handelingsadviezen woordenschat voor in de groep. Casuïstiek.</p>	Ieke
Maart/April/mei 2012	<ul style="list-style-type: none"> • Verwerken en afronden onderzoek <p>Schrijven Woordenschatbeleidsplan (keuzecontract)</p>	Ieke Ieke
Juni 2012	<ul style="list-style-type: none"> • Presentatie onderzoeksresultaten op de HU • Presentatie onderzoeksresultaten op de KJS 	Ieke Ieke Team KJS

6. Analyse van de data

In dit hoofdstuk worden de data uit het onderzoek gepresenteerd en geanalyseerd gericht op de 2 onderzoeksvragen.

1. In hoeverre levert de uitslag op de Cito LOVS Woordenschattoets voldoende informatie op voor de ib-er van de KJS voor het geven van handelingsadviezen voor leerlingen in groep 5 met een zwakke woordenschat.

2. Kunnen aanvullende informatie/toetsgegevens, die al deels worden verzameld zoals de Clinical Evaluation of Language Fundamentals - 4^e editie (CELF-4-nl), onderdeel Actieve Woordenschat en de Peabody Passieve Woordenschattoets, van toegevoegde waarde zijn bij een zwakke score op de LOVS Woordenschattoets voor het formuleren van handelingsadviezen.

Dit hoofdstuk bestaat uit 2 onderdelen namelijk:

1. Presentatie en analyse van informatie verkregen door afname van interviews bij 3 leerkrachten uit de midden- en bovenbouw en 1 ib-er van de midden- en bovenbouw op de KJS. De interviews zijn gericht op de LOVS Woordenschattoets en handelingsadviezen in relatie tot woordenschatproblematiek.
2. Presentatie en analyse van Toetsgegevens van de LOVS Woordenschattoets groep 5, Celf-4-nl Actieve woordenschattoets en Peabody Picture Vocabulary Test-III-NL Passieve Woordenschattoets met als doel zicht te krijgen op de conclusies die er getrokken kunnen worden n.a.v. de toetsuitslagen.

Deel 1: Interviews gericht op Woordenschattoetsen en Handelingsadviezen

In de maanden november 2011 t/m januari 2012 zijn er interviews afgenomen bij 3 leerkrachten en ib-er van de midden- en bovenbouw van de KJS. De interviews zijn gericht op het verkrijgen van informatie rondom het afnemen van woordenschattoetsen en het gebruiken van handelingsadviezen in relatie tot woordenschatproblematiek in de groep.

De interviews zijn na de afname weergegeven in een Worddocument. (bijlage 6.2, 6.3, 6.4.). Vervolgens zijn de belangrijkste vragen uit het interview als "kapstukken" geselecteerd. Bij iedere vraag is er een samenvatting van het antwoord weergegeven in een schema zodat er analyse kan plaatsvinden (bijlage 6.1). In dit hoofdstuk worden van een aantal belangrijke vragen de uitkomsten weergegeven.

LOVS Woordenschattoets

In de onderstaande tabel wordt weergegeven wat de 4 geïnterviewde personen geantwoord hebben op de vraag: Wat meet de LOVS Woordenschattoets groep 5?

Uit de tabel blijkt dat het voor de geïnterviewden niet geheel duidelijk is wat deze toets meet, zij denken hier verschillend over.

Wat meet de LOVS Woordenschattoets groep 5?	Antwoorden in procenten (totaal 4 personen)
Taalbegrip	75%
woordenschat	100%
Begrijpend lezen	75%
Nauwkeurigheid van lezen	25%
Hoofdgedachten selecteren	25%
Studievaardigheden	25%

Tabel 6.1 Wat meet LOVS Woordenschattoets.

Handelingsadviezen

De ib-er van de midden-en bovenbouw heeft in het interview aangegeven dat er incidenteel handelingsadviezen worden gegeven gericht op woordenschat. Woordenschat wordt niet specifiek geoefend omdat het tot nu toe geen prioriteit heeft gekregen. In de onderbouw wordt wel aandacht besteed aan woordenschatonderwijs.

Door het afnemen van de interviews blijkt dat de term handelingsadviezen door de leerkrachten en ib-er verschillend wordt geïnterpreteerd. De 3 leerkrachten geven aan dat handelingsadviezen opgesteld worden door de ib-er of een specialist op het ontwikkelingsgebied waar het over gaat, bijvoorbeeld rekenen of taal. De specialist zoals de remedial teacher of logopedist stellen een handelingsplan op met handelingsadviezen die de leerkracht kan uitvoeren in de groep. De ib-er van de KJS heeft aangegeven dat handelingsadviezen gekoppeld kunnen zijn aan een handelingsplan maar ook los van handelingsplannen opgesteld kunnen worden. De ib-er stelt dat door zowel de leerkrachten als specialisten handelingsadviezen opgesteld en uitgevoerd kunnen worden.

Conclusies uit interviews

De volgende conclusies kunnen getrokken worden na analyse van de interviews:

- Alle leerkrachten nemen de LOVS Woordenschattoets klassikaal af en lezen de toets voor omdat ze willen voorkomen dat kinderen door leesfouten verkeerde antwoorden geven.
- Opvallend is dat de 3 leerkrachten op een verschillende manier aangeven of ze conclusies trekken naar aanleiding van de uitslag op de LOVS woordenschattoets.
- De leerkrachten geven alle drie aan door middel van observatie de woordenschat vast te stellen van een leerling.
- De 4 geïnterviewde personen stellen behoefte te hebben aan goed woordenschatonderwijs en handelingsadviezen gericht op woordenschat.
- Alle geïnterviewden geven aan dat er op dit moment geen goed woordenschatonderwijs wordt gegeven.

Verbetering Toetsen woordenschat

Op de vraag: **“Wat moet er verbeterd worden op het gebied van het toetsen van de woordenschat?”** worden 4 verschillende antwoorden gegeven:

- Niets veranderen (leerkracht A)
- Meer tijd in woordenschatonderwijs investeren en dan beoordelen of resultaat van begrijpend lezen omhoog gaat. (Leerkracht B.)
- Behoefte aan speciale toets voor het speciaal onderwijs (Leerkracht C.)
- Maakt niet uit welke woordenschattoets gebruikt wordt. (ib-er D.) Toets wordt afgenomen zodat er bewustwording plaats vindt van het belang van woordenschatonderwijs. Belangrijk dat er een vertaalslag uit volgt gericht op woordenschatonderwijs.

Opmerkingen

Opvallende opmerkingen die in het interview genoemd zijn:

- Woordenschat zit in het verdomhoekje (1 leerkracht)
- Woordenschat is geen hot issue maar eigenlijk is het super belangrijk. (1 leerkracht)
- Woordenschatonderwijs is een ondergeschoven kindje in de midden- en bovenbouw op de KJS en dat dit vreemd is gezien de zwakke score op de woordenschattoetsen (2 leerkrachten)
- 90% van de kinderen hebben een advies nodig omdat ze een woordenschatachterstand hebben. (1 leerkracht)
- De scores op de LOVS Woordenschattoets zijn ingevoerd in Parnassys en dan blijkt dat het leerrendement van de woordenschat zeer gering is. Dat is zorgelijk. Dat maakt dat er heel veel prioriteit moet gaan naar woordenschatonderwijs omdat een goede woordenschat ook bijdraagt aan schoolsucces op langer termijn. (Ib-er)

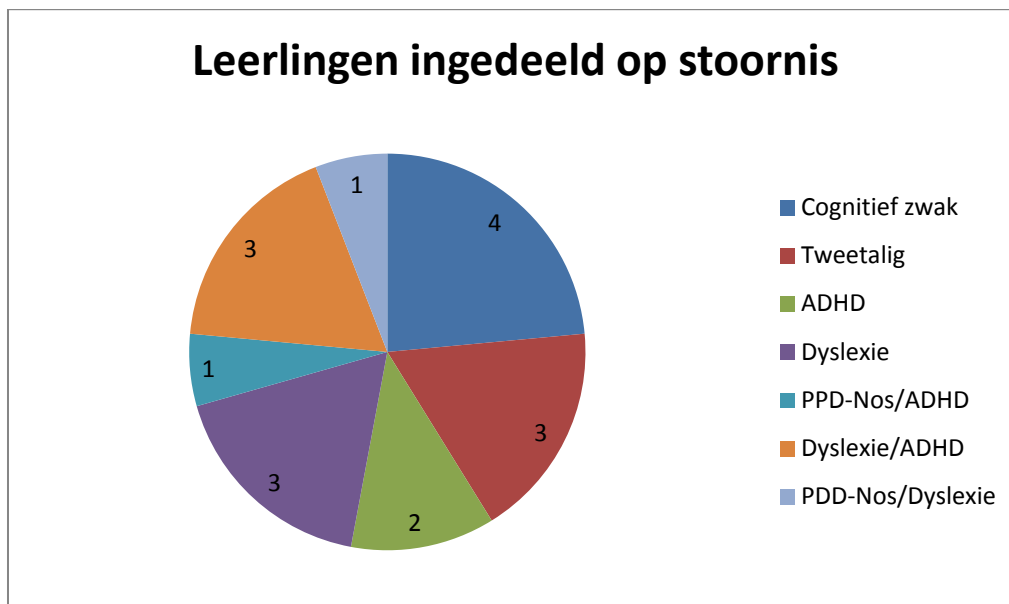
	Leerkacht A	Leerkacht B	Leerkraft C	Ib-er D
Stelt naar aanleiding van de score op de LOVS Woordenschattoets conclusies op.	+	-	+/-	n.v.t
Stelt woordenschat vast door middel van observatie in de groep	+	+	+	n.v.t.
Klassikale afname van toets, voorlezen	+	+	+	n.v.t
Worden er handelingsadviezen opgesteld gericht op woordenschat	-	-	-	-
Gebruik handelingsadviezen gericht op woordenschat in de groep	-	-	-	-
Is LOVS Woordenschattoets zinvol om af te nemen	+	-	+/-	+
Behoefte aan goed Woordenschatonderwijs	+	+	+	+
Behoefte aan handelingsadviezen gericht op Woordenschat	+	+	+	+
Wordt er op dit moment goed woordenschatonderwijs gegeven in de midden- en bovenbouw op de KJS	-	-	-	-

Tabel 6.2 analyse van interviews

Deel 2: Toetsgegevens LOVS Woordenschattoets groep 5, Celf-4-nl Actieve woordenschattoets en Peabody Passieve Woordenschattoets.

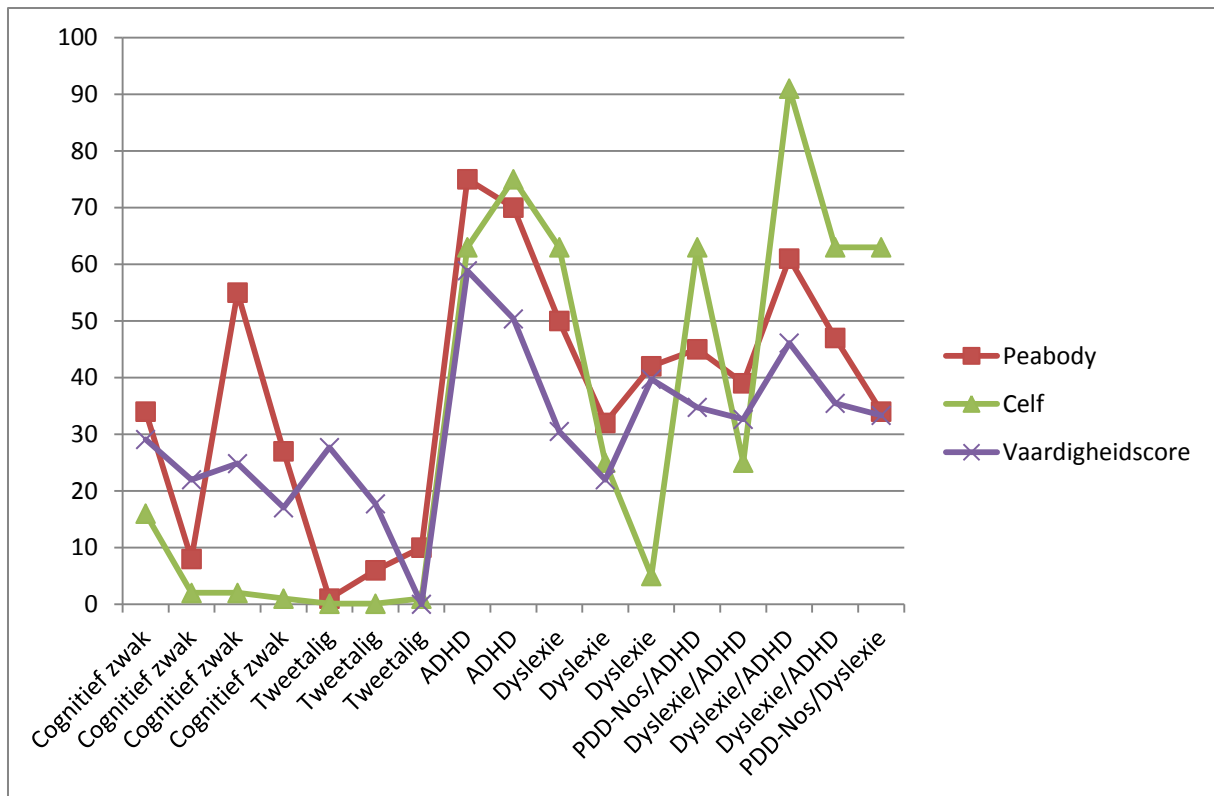
In de maand juni 2011 zijn er bij 17 leerlingen uit groep 5 (gezien de kalenderleeftijd) op de KJS 3 toetsen gericht op woordenschat afgenomen. De LOVS woordenschattoets E5 is in 2 sessies afgenomen. De 17 kinderen zijn over 2 groepen verdeeld en de tekst is klassikaal voorgelezen door de onderzoeker. De Celf-4-nl Actieve woordenschattoets en de Peabody Picture Vocabulary Test -III-nl (Passieve woordenschattoets) zijn bij iedere leerling individueel afgenomen door de onderzoeker in 1 sessie.

In de volgende figuur is te zien welke gediagnosticeerde stoornissen aanwezig zijn bij de onderzochte leerlingen. De populatie waaronder het onderzoek heeft plaatsgebonden is zeer divers.

Figuur 6.1: Leerlingen ingedeeld op stoornis

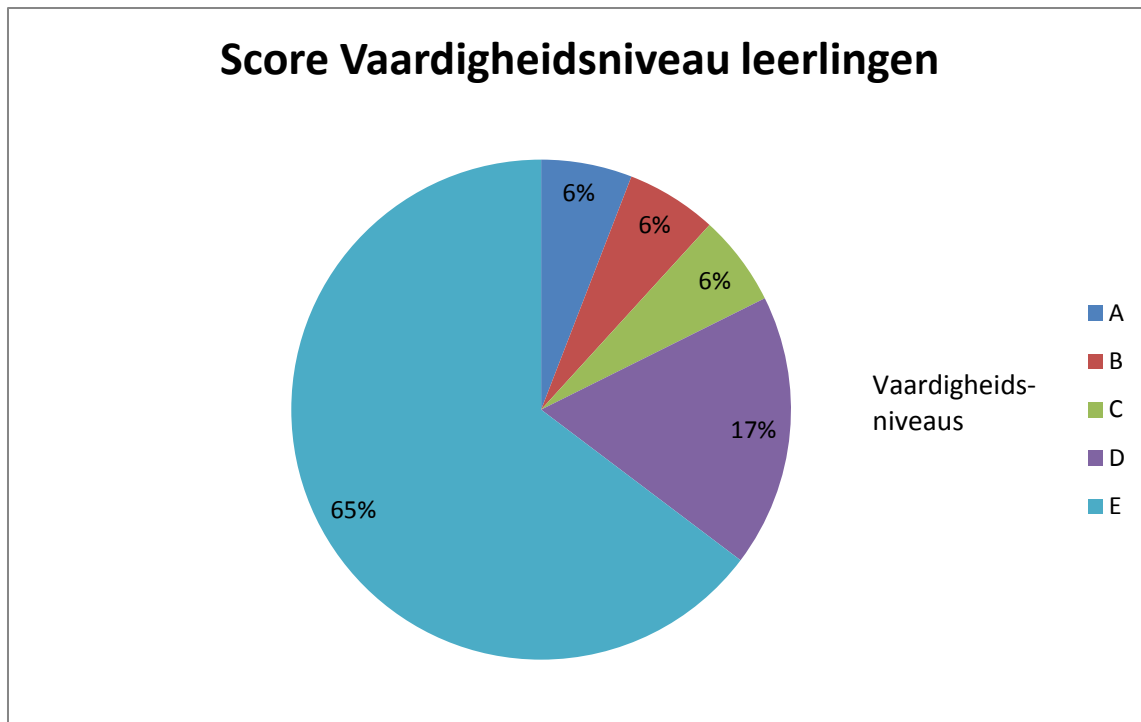
Om inzicht te krijgen in de relatie tussen de scores op de Peabody, Celf en LOVS Woordenschattoets is in onderstaande grafiek de scores van de 3 toetsen naast elkaar gezet en zijn de leerlingen georganiseerd op stoornis. Hierbij is de vaardigheidsscore van de LOVS Woordenschattoets (max. 141) omgezet naar een vergelijkbare score op Peabody en Celf (max. 100). Duidelijk wordt dat de Celf bij Cognitief zwakke leerlingen (IQ < 80) en Tweetalige leerlingen te weinig differentieert. Bij de overige groepen laten de Peabody en de vaardigheidsscore eenzelfde trend zien. De Celf-score is bij deze stoornissen grillig ten opzichte van scores op Peabody en LOVS Woordenschattoets.

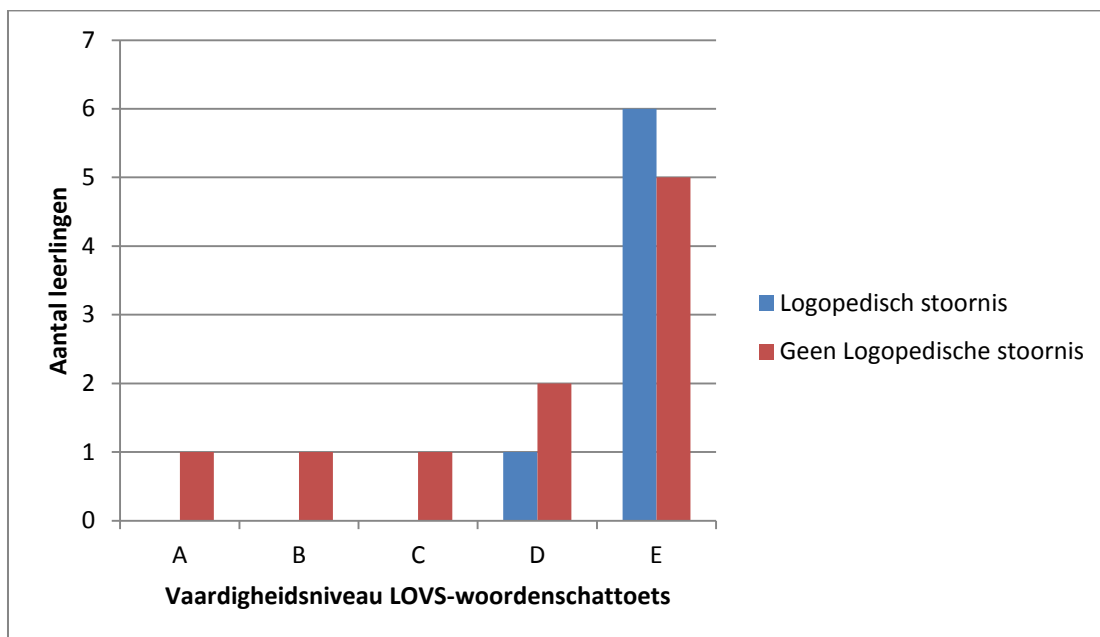
Figuur 6.2: Overzicht van de scores op Peabody, Celf en Vaardigheidscore georganiseerd naar stoornis.

Interessant is in hoeverre er een relatie is tussen een laag vaardigheidsniveau en een logopedische stoornis. Uit de volgende diagram blijkt dat 82% (score D en E) een onvoldoende resultaat heeft op de LOVS Woordenschattoets. Uit de scores op de Peabody en Celf blijkt dat 7 van de 17 leerlingen een logopedische stoornis heeft (41%).¹ In figuur 6.4 wordt inzichtelijk gemaakt dat bij een laag vaardigheidsniveau er niet altijd sprake is van een logopedische stoornis.

¹ Er is sprake van een logopedische stoornis als er een percentiel van 16 of lager wordt gescoord op de Peabody of Celf. Bij cognitief zwakke kinderen mag de score op Peabody en Celf lager uitvallen, zonder dat er sprake is van een logopedische stoornis.

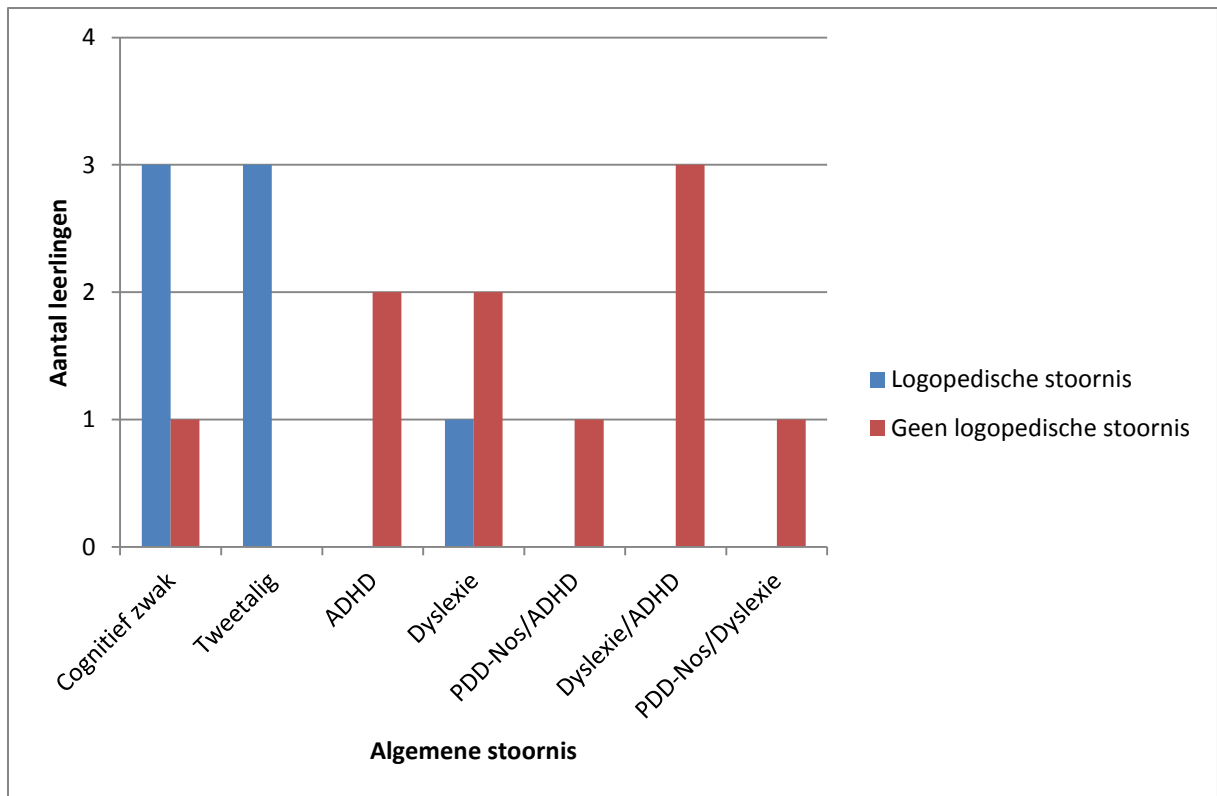

Figuur 6.3: Score vaardigheidsniveau van de leerlingen

Figuur 6.4: Vaardigheidsniveau in relatie tot wel of geen logopedische stoornis

De laatste figuur geeft aan dat met name bij tweetalige leerlingen en leerlingen die cognitief zwak zijn de logopedische stoornissen gericht op woordenschat gediagnosticeerd zijn.

Figuur 6.5 Logopedische stoornis gekoppeld aan algemene stoornissen

7. Conclusie, discussie en aanbevelingen

Conclusie

De onderzoeker heeft naar aanleiding van het onderzoek antwoord gekregen op de eerste onderzoeksvraag.

1. In hoeverre levert de uitslag op de Cito LOVS Woordenschattoets voldoende informatie op voor de ib-er van de KJS voor het geven van handelingsadviezen voor leerlingen in groep 5 met een zwakke woordenschat.

De uitslag levert voldoende informatie op voor de ib-er om handelingsadviezen op te stellen voor leerlingen met een zwakke woordenschat op de KJS.

De onderzoeker heeft naar aanleiding van het onderzoek antwoord gekregen op de tweede onderzoeksvraag.

2. Kunnen aanvullende informatie/toetsgegevens, die al deels worden verzameld zoals de Clinical Evaluation of Language Fundamentals - 4^e editie (CELF-4-nl), onderdeel Actieve Woordenschat en de Peabody Passieve Woordenschattoets, van toegevoegde waarde zijn bij een zwakke score op de LOVS Woordenschattoets voor het formuleren van handelingsadviezen.

Om het woordenschatprobleem in een breder kader te kunnen plaatsen geven de logopedische woordenschattoetsen zinvolle informatie. De scores op de logopedische woordenschattoetsen in relatie tot de LOVS Woordenschattoets geven aan of de "kale" woordenschat het probleem is of alleen het toepassen van woordenschat in talige contextgerichte opgaven niet goed verloopt of dat het een combinatie van beide is. De informatie van logopedische woordenschattoetsen is dus van toegevoegde waarde. De handelingsadviezen kunnen nog specifiekier aangepast worden aan de onderwijsbehoeften van de leerling.

Discussie

Cognitieve complicatie

Er is een groep leerlingen op de KJS die onvoldoende scores op de LOVS woordenschattoets maar voldoende scores op de logopedische woordenschattoetsen. De LOVS Woordenschattoets lijkt te beschikken over een hogere graad van "cognitieve complexiteit". In de literatuur is terug te vinden dat semantische kenmerken van invloed zijn op de moeilijkheidsgraad van opgaven en de te gebruiken strategie bij het oplossen van vragen (Riley, Greeno & Heller, 1983). Onderzoek in de Verenigde Staten (Cummins et al., 1988) bevestigt dat het taalniveau van invloed is bij contextopgaven. Taal speelt dus een grote rol bij het uitvoeren van talige, contextgerichte toetsen. De LOVS Woordenschattoets vraagt gezien de contextgerichte vraagstelling talig meer van de leerling dan de "kale" logopedische woordenschattoetsen. Voor de ib-er is echter de score op de LOVS Woordenschattoets voldoende om te bepalen of de leerling handelingsadviezen nodig heeft gericht op de woordenschatproblematiek. Een leerling moet namelijk gedurende zijn gehele schoolcarrière de "cognitieve complicatie" van toepassing van woordenschat in een contextsetting uitvoeren.

Leerkrachten

Uit de interviews is duidelijk naar voren gekomen dat de leerkrachten eigenlijk niet goed weten wat ze meten met de LOVS Woordenschattoets.

De leerkrachten hebben aangegeven weinig gebruik te maken van handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek. De 3 leerkrachten hebben aangegeven meer behoefte te hebben aan goed woordenschatonderwijs.

Er vindt door het onderzoek bewustwording plaats bij de leerkrachten en ib-er van de KJS rondom het werken met woordenschattoetsen, handelingsadviezen en woordenschatonderwijs. Dit proces ondersteunt de verbeterslag die de school wil maken gericht op woordenschatonderwijs.

Uit de onderzoeksresultaten valt te leren dat het heel belangrijk is dat leerkrachten weten wat ze meten met de LOVS Woordenschattoets en hoe de logopedische informatie van toegevoegde waarde kan zijn bij het opstellen van handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek.

Aanbevelingen

Het zou goed zijn als er praktijkonderzoek gedaan wordt of de door de onderzoeker opgestelde handelingsadviezen uitgevoerd kunnen worden en positief effect hebben op de woordenschatontwikkeling.

Vanuit de onderzoeker komt de vraag naar voren wat de redenen zijn waarom leerkrachten geen handelingsadviezen opstellen op de KJS. Wat zijn de onderliggende redenen: geen tijd, geen kennis, niet zinvol, nooit gedaan in het verleden. Een onderzoek binnen de school maar misschien ook breder zou inzicht kunnen geven rondom dit vraagstuk.

Door dit onderzoek komt naar boven dat de geïnterviewden vinden dat er geen goed woordenschatonderwijs gegeven wordt op de KJS. Het is daarom een terechte opmerking van de leerkrachten dat de school moet afwegen waar we het komend schooljaar de meeste aandacht aan gaan besteden; handelingsadviezen of woordenschatonderwijs. Vanuit de literatuur wordt door verschillende auteurs nadrukkelijk gewezen op de het belang van leergericht, contextgericht, expliciet en routinematig woordenschatonderwijs. Dit pleit voor het voorstellen van goed woordenschatonderwijs en het in een iets later stadium implementeren van het opstellen en uitvoeren van handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek.

8. Evaluatie en reflectie

Evaluatie

Dit onderzoek heeft ertoe geleid dat ik een specialist ben geworden gericht op woordenschatproblematiek en woordenschattoetsen.

Ik had bij het opstellen van het onderzoeksplan in 2011 de verwachting dat de LOVS Woordenschattoets te grofmazig selecteert om handelingsadviezen op te stellen. Uit het onderzoek blijkt dat dit niet zo is. De ib-er kan handelingsadviezen opstellen naar aanleiding van de scores op de LOVS Woordenschattoets. Aanvullende logopedische testen zijn van toegevoegde waarde bij bepaalde leerlingen met complexe taalproblematiek.

Tijdens het onderzoek kwam ik door de gesprekken met de leerkrachten en de ib-er tot het inzicht dat niet de handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek op de voorgrond staan maar dat er primair grote behoefte is aan goed woordenschatonderwijs. Dit heeft ertoe geleid dat er een aanpassing heeft plaatsgevonden in het onderzoek. Kennisvergroting bij het team van de school gericht op o.a. woordenschattoetsen, woordenschatonderwijs en handelingsadviezen heeft plaatsgevonden tijdens een inhoudelijke bijeenkomst in maart 2012.

Dankwoord

Dankzij de interesse en hulp van een aantal belangrijke mensen heb ik mijn onderzoek uit kunnen voeren. Ik wil de KJS en in het speciaal Hans, Monica, Marja en Nelleke bedanken voor medewerking aan het onderzoek. Wat is het toch leuk en stimulerend om samen aan kwalitatieve verbetering te werken van het onderwijs. Daarnaast wil ik mijn collega-logopedisten Karen Grefte en Angret Findhammer bedanken voor hun hulp bij het verzamelen en opstellen van handelingsadviezen gericht op woordenschatproblematiek. Fijn om met positief kritische vakgenoten te werken. Vriendin Inge Morssinkhof wil ik uitgebreid bedanken voor haar enthousiasme, goede adviezen en hulp gericht op het verwerken van de data. Vanuit haar achtergrond als onderzoeker heeft ze mij laten proeven aan wetenschappelijk onderzoek. Marie-jose Bunck docent op het Seminarium voor Orthopedagogiek wil ik bedanken voor haar kennis, hulp en adviezen. Haar passie voor onderwijs en ontwikkeling werken inspirerend.

Als laatste wil ik Harry mijn man en maatje bedanken voor zijn betrokkenheid en helikopterview over mijn onderzoek. Dat is goud waard en zorgt ervoor dat ik kritisch naar mijn eigen werk blijf kijken. Onze kinderen Anieke en David hebben mee mogen "genieten" van een moeder die een Master volgt. Wat een schatten zijn jullie toch! Goed nieuws; Mama is bijna klaar met de studie en daardoor is ze meer bij jullie en iets minder in de studeerkamer terug te vinden!

Literatuurlijst

- Cohen de Lara, H. (2007) *De Basis, theorie en praktijk van vroege ontwikkelingsstimulering* (1^e dr.). Utrecht: Sardes.
- De Lange, R., Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2010) *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals* (1^e dr.). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Duerings, J., Van der Linden, B., Schuurs, U. & Strating, H. (2011) *Op woordenjacht* (1^e dr.). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Hickendorff, M. & Janssen J. De invloed van contexten in rekenopgaven op de prestaties van basisschoolleerlingen. *Panama-post*, 28(4), 3-11.
- Huizenga, H. (2005) *Taal en didactiek Woordenschat* (1^e dr.). Groningen: Wolters-Noordhoff b.v.
- Klarus, R. & Simons, P. (2009). *Wat is goed onderwijs?* (1^e druk.). Den Haag: Lemma.
- Schaerlaekens, A.M. (2008) *De taalontwikkeling van het kind* (1^e druk). Groningen: Wolters-Noordhoff b.v.
- Van den Dungen, L. & Verboog, M. (2002). *Kinderen met taalontwikkelingsstoornissen* (3^e dr.). Bussum: Courthino.
- Van den Dungen, L. (2006), *Taaltherapie voor kinderen met taalontwikkelingsstoornissen* (1^e dr.). (2006) Bussum: Couthino.
- Van Beek, W. & Verhallen, M. (2004) *Taal een zaak van alle vakken* (1^e dr.). Bussum: Coutinho.
- Van den Nulft, D. & Verhallen, M. (2008) *Met woorden in de Weer* (1^e dr.). Bussum: Couthino.
- Van Norden, S. (2000) *Dingen in de kring* (2^e dr.). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Van Peet, A. & Everaert, H. (2009) *Lessen in onderzoek* (1^e dr.). Amersfoort: Agiel.
- Verhallen, M. (2010) *Meer en beter woorden leren*. Opgehaald op 22-05-2011, van www.taalpilots.nl
- Verhoeven, I., Biemond, H. & Litjens, P. (2007) *Tussendoelen mondelinge communicatie* (1^e dr.). Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Vermeer, A. (2007) Expliciet onderwijzen: dat is pas lang leve leren!. *Van horen zeggen*, (7), 10-18.
- Vernooij, K. (2003) Een goede woordenschat. De basis voor een geslaagde schoolloopbaan. *Jeugd in school en wereld*, 87(7), 38-41.

Bijlagen

Bijlage 6 Overzicht algemene en logopedische stoornissen en vaardigheidsniveaus

Stoornis	Vaardigheids-niveau	Logopedische Stoornis	Passieve woordenschat	Actieve woordenschat
Cognitief zwak	E	Nee		
Cognitief zwak	E	Ja (woordvindingsproblematiek)	Onvoldoende	Onvoldoende
Cognitief zwak	E	Ja (woordvindingsproblematiek)	Voldoende	Onvoldoende
Cognitief zwak	E	Ja (woordvindingsproblematiek)	Voldoende	Onvoldoende
Tweetalig	E	Ja	Onvoldoende	Onvoldoende
Tweetalig	E	Ja	Onvoldoende	Onvoldoende
Tweetalig	E	Ja	Onvoldoende	Onvoldoende
ADHD	A	Nee		
ADHD	B	Nee		
Dyslexie	E	Nee		
Dyslexie	E	Nee		
Dyslexie	D	Ja (woordvindingsproblematiek)	Voldoende	Onvoldoende
PDD-Nos/ADHD	D	Nee		
Dyslexie/ADHD	E	Nee		
Dyslexie/ADHD	C	Nee		
Dyslexie/ADHD	D	Nee		
PDD-Nos/Dyslexie	E	Nee		

Bijlage 7 Handelingsadviezen gericht op leerlingen met een zwakke Woordenschat.

Uit de literatuur blijkt dat kinderen met een geringe woordenschat minder profiteren van het onderwijs en dat ze over de hele linie slechtere schoolprestaties leveren. Woordenschat is een belangrijke pijler voor de mondelinge communicatie. Een gebrek aan woordkennis is de belangrijkste oorzaak voor achterblijvende schoolprestaties.

Signaleren:

Een leerling met een zwakke woordenschat:

- Is snel afgeleid tijdens een kringgesprek omdat er te veel informatie langs hem heen/haar heen gaat.
- Lijkt niet op te letten maar is eigenlijk afgehaakt omdat de taal langs hem/haar heen gaat
- Heeft moeite met het tot de kern komen van een verhaal omdat het over te weinig woorden beschikt.
- Interpreteert taal anders dan bedoeld omdat woorden geen, te weinig of een verkeerde inhoud hebben.
- Heeft moeite met het verwoorden van zijn/haar gedachten en ideeën.
- Loopt er vaak tegenaan dat de interactie inhoudelijk niet adequaat verloopt.
- Kan geremd zijn tijdens het vertellen in een grote kring.
- Kan boos worden of juist teruggetrokken gedrag vertonen als het niet begrepen wordt.
- Zoekt vaak naar woorden waardoor het gesprek afgeremd wordt.
- Heeft moeite met het begrijpen van instructies
- Heeft moeite met het begrijpend lezen.
- Heeft moeite met het begrijpen van rekentaal.

Handelen:

Algemeen:

- Bied de leerling leergericht, contextgericht, expliciet en routinematig woordenschatonderwijs ondersteund met grafische modellen.
Boek: Met woorden in de Weer, auteur: Marianne Verhallen (2008)
Boek: Op woordenjacht, auteurs: Duerings, Van der Linden, Schuurs & Strating (2011)
- Spreek in een rustig spreektempo en gebruik korte zinnen.
- Stel zowel gesloten als open vragen. Gesloten vragen zijn veilig maar hebben een 50% gokkans, verdiep het antwoord op een gesloten vraag door een open vraag te stellen.
Bijvoorbeeld: : Sanne heb jij wel eens in de trein gezeten? Vertel daar eens iets over.
- Bied woorden en taal aan bij activiteiten die in de klas worden uitgevoerd en maak gebruik concreet materiaal.

- Geef de leerling met een trage verwerking voldoende tijd om na te denken en antwoord te geven op een vraag.
- Leg de betekenis van spreekwoorden en gezegdes uit .
- Stimuleer het kind om kenmerken te omschrijven van een woord als er sprake is van woordvindingsproblematiek. Bied eventueel de eerste klank van het woord aan.
- Maak gebruik van het smartbord bij het geven van inhoud aan onbekende begrippen/woorden. Laat een plaatje of filmpje zien waarin het begrip voorkomt.
- Laat moeilijke/nieuwe begrippen in verschillende contexten terug komen, maak het visueel in de klas

Voorlezen:

- Voorlezen: Lees Interactief voor in een kleine kring waardoor alle leerlingen regelmatig verbaal kunnen reageren. Maak een mix van sterke en zwakke leerlingen zodat de zwakke leerlingen van de sterke leerlingen kunnen leren.
- Selecteer moeilijke woorden uit de tekst en maak ze zichtbaar in een grafisch model (woordweb, woordenkast, woordenparaplu enz.) Schijf altijd de lidwoorden bij de zelfstandig naamwoorden in het grafische model.

Kringgesprek:

- Maak een kringopstelling die goed functioneert let hierbij op de kenmerken van de leerlingen. De voordelen van een kringgesprek ten opzichte van een gesprek vanuit de gewone tafelopstelling is dat de kinderen elkaar kunnen zien, elkaar beter kunnen verstaan en met elkaar praten in plaats van tegen de leerkracht praten.
- Maak gebruik van voorwerpen tijdens het voeren van kringgesprekken. Het zorgt voor een lage taaldrempel aan het begin van de kring en roept gevarieerde, concrete ervaringen van kinderen op. Laat kinderen zelf voorwerpen/foto's meenemen en breng zelf voorwerpen en foto's in.
- Stel zowel gesloten als open vragen. Gesloten vragen zijn veilig maar hebben een 50% gokkans, verdiep het antwoord op een gesloten vraag door een open vraag te stellen.
- Ondersteun de minder taalvaardige leerlingen door korte samenvattingen te geven van wat zij verteld hebben zodat het ook voor de andere leerlingen duidelijk is.
- Maak regelmatig gebruik van een kleine kring zodat de leerlingen meer aan het woord kunnen komen en er een echt gesprek kan plaatsvinden. Wijs een gespreksleider aan
- Leer kinderen elkaar een vraag te stellen. Ondersteun dit door op het Smartbord algemene vragen weer te geven: Bijvoorbeeld: Wanneer heb je dit gedaan? Hoe vond je het? Wie waren erbij? enz.

Instructie geven:

- Controleer of een leerling de opdracht begrepen heeft door hem na te laten vertellen wat hij moet doen. Vereenvoudig eventueel de opdracht en schrijf de opdracht in stappen op papier als het leesniveau voldoende is of maak het visueel door plaatjes.

- Koppel leerlingen aan elkaar. Als ze het niet begrepen hebben kunnen ze het aan elkaar vragen. Koppel een sterke leerling aan een zwakke leerling. Leer ze 2 stappen aan: begrijp je het niet, vraag het aan je maatje, snap je het nog niet, vraag het aan de juf/meester.

Rekenen:

- Door kinderen te laten vertellen en te tekenen bij het informele handelen in werkelijkheidssituaties (doen) wordt de koppeling gestimuleerd naar het formele handelen (getallen schrijven en sommen maken)
Van Groenestijn, Borghouts & Kanssen (2011) geven het volgende aan: Jonge kinderen ontwikkelen rekenwiskundige concepten intuïtief op basis van ervaringen en door informeel handelen, bijvoorbeeld in spelsituaties, zonder dat rekenwiskundige concepten formeel worden benoemd of van buiten worden aangereikt. Naarmate leerlingen ouder worden raken zij steeds meer vertrouwd met het denken en rekenen op een hoger formeel niveau en kunnen zij daarbij oplossingsprocedures op een hoger niveau gebruiken. Dit gaat niet vanzelf maar gaat gepaard met doel gerichte activiteiten in schoolse situaties.
- Maak de abstracte rekenbegrippen zoals bijvoorbeeld "gedeeld door" of "eraf" duidelijk door inhoud te geven aan de begrippen door gebruik te maken van concreet materiaal. Voer de opdracht concreet uit met concreet materiaal of met plaatjes in het platte vlak voordat je overgaat tot formele rekentaal. Dit geldt voor de onder- midden- en bovenbouw !Het begrijpen van rekenkundige concepten is het fundament van een goede rekenontwikkeling.